



CAAT

PŘEHLEDOVÉ STUDIE 07/3

TRANSNACIONALISMUS

DAVID HENIG

CENTRUM APLIKOVANÉ ANTROPOLOGIE A TERÉNNÍHO VÝZKUMU (CAAT)
KATEDRA ANTROPOLOGICKÝCH A HISTORICKÝCH VĚD FF ZČU

WWW.CAAT.CZ



Transnacionalismus

David Henig

Přehledové studie 07/3

Centrum aplikované antropologie a terénního výzkumu (CAAT)

Katedra antropologických a historických věd FF ZČU

www.caat.cz

© CAAT 2007

1. Úvod

„*Jak mohu přijmout, že můj manžel odjel do Londýna? / Zabalím mu do kufru sušenou rybu / Všichni mullahové – úplně každý – odjeli do Londýna / Země bude prázdná – co si počnu? / Když jde můj bratr do Londýna, udělá objednávku u krejčího / Nechá pro mě ušít blůzu / Jak mohu přijmout, že můj manžel odjel do Londýna*“¹

Tuto báseň je možné zaslechnout v oblasti bangladéšského Silhetu v různých úpravách po několika posledních desetiletích. Jedná se o báseň vystihující napětí mezi *bidesh* a *desh*, mezi *cizinou* a *domovem*. Silhet je jedno z mnoha míst, která se stala součástí globálních krajín. Hranice mezi *bidesh* a *desh* je poslední desetiletí permanentně stírána transnacionálními vazbami, které obyvatelé Silhetu udržují s emigranty z těchto oblastí žijícími především v londýnském *Tower Hamletu*. Tato spojnice není v současnosti nikterak výjimečná. Globalizace, tedy intenzifikace pohybu lidí, slov a myšlenek, rýsuje spojnice mezi pákistánským Paňdžábem a Manchesterem, mezi Srí Lankou a Norskem, mezi Bosnou a Londýnem a ve výčtu bychom mohli pokračovat dále.² Prostřednictvím těchto vazeb proudí mezi geografickými místy rozptýlenými po glóbu peníze, dary, manželé i manželky, myšlenky a symboly. To celkově vytváří signifikantní sociální mikrosvěty, v nichž se tito jedinci angažují. Geografické hranice jsou v těchto mikrosvětích stírány prostřednictvím rozvoje technologií i zmasověním mezinárodní přepravy. Klíčovou roli však představuje *rovina imaginace*: schopnost představovat si své přináležení k partikulárním deterritorializovaným sociálním mikrosvětům.³ Tato problematika začala být souhrnně studována pod pojmem *transnacionalismus*.

2. Historie transnacionalismu

Teoretický koncept transnacionalismu vznikl v osmdesátých letech minulého století. V době, kdy se pozornost vědců začala soustřeďovat na téma *globalizace*.⁴ Podle Gardner a Grilla jsou kořeny transnacionalismu v antropologické teorii spjaté s konceptem *transkontinentalismu*. V roce 1985 použil Kelly termín „transkontinentální rodiny“, aby jím

¹ Gardner, K. 1993. *Desh-bidesh: Sylhetti images of home and away*. *Man* 28. S: 1.

² Al-Ali, N. 2002. Gender relations, transnational ties and rituals among Bosnian refugees. *Global Networks* 2:249 – 262; Fuglerud, O. 1999. *Life on the Outside: The Tamil Diaspora and Long-distance Nationalism*. London: Pluto Press; Werbner, P. 2002. *Imagined Diaspora among Manchester Muslims: the Cultural Performance of Transnational Identity Politics*. Oxford: James Currey.

³ Srov. Appadurai, A. 1996. *Modernity at Large. Cultural Dimensions of Globalization*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

⁴ Kearney, M. 1995. The Local and the Global: The Anthropology of Globalization and Transnationalism. *Annual Review of Anthropology* 24:547 - 565.

popsal aranžované sňatky potenciálních migrantů v Bangladéši a Indii s britskými snoubenkami, jejichž rodiče byli imigranty z těchto oblastí.⁵

Jedním z prvních badatelů, kdo explicitně použil pojem „transnacionalismus“ v sociální teorii, byl Wakeman a to ve spojitosti s „na dálku propojenými sociálními jednotkami“.⁶ Na počátku devadesátých let dvacátého století se objevují i související pojmy „translokality“, „hybridita“ respektive „kreolizace“.⁷

Transnacionální výzkum je od svých počátků spjatý především se studiem migrace. Konkrétně se studiem vazeb imigrantů na země původu na různých úrovních. Jak napsala Werbner, transmigrant je „*a migrant who moves back and forth between the West and the Rest*“.⁸

Později byl transnacionální výzkum zároveň využit v kombinaci s revitalizovaným konceptem *diaspory*.⁹ Následně byl přenesen i na studium *deteritorializovaných skupinových identit*¹⁰ a využit ke studiu etnografie každodenní praxe imigrantů.¹¹ V roce 1998 vyšla kniha *Handbook of Methods in Cultural Anthropology*, kde je již jedna z kapitol věnována přímo transnacionálnímu výzkumu.¹²

3. Současnost

Současné transnacionálně orientované výzkumy vykazují podobnou charakteristiku jako antropologická teorie obecně. O té Moore napsala, že „antropologie již není jednolitá disciplína, ale spíše je mnohostí praxí vázaných na rozličné sociální kontexty“.¹³

⁵ Gardner, K., and R. Grillo. 2002. Transnational households and ritual: an overview. *Global Networks* 2. S: 180.

⁶ Wakeman, F. E. 1988. Transnational and comparative research. *Items* 42. S: 86.

⁷ Appadurai, A. 1996. *Modernity at Large. Cultural Dimensions of Globalization*. Minneapolis: University of Minnesota Press; Eriksen, T. H. 2003. Creolization and creativity. *Global Networks* 3:223 – 237; Hannerz, U. 2002. *Flows, Boundaries and Hybrids: Keyword in Transnational Anthropology*. Oxford:: Transnational Communities Working Paper WPTC-2K-02.

⁸ Werbner, P. 2004. Theorising Complex Diasporas: Purity and Hybridity in the South Asian Public Sphere in Britain. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 30. S: 896.

⁹ Clifford, J. 1997. *Routes. Travel and Translation in the Late Twentieth Century*. Cambridge: Harvard University Press. S: 244-277.

¹⁰ Appadurai, A. 1996. *Modernity at Large. Cultural Dimensions of Globalization*. Minneapolis: University of Minnesota Press. S: 48.

¹¹ Gardner, K. 2002. *Age, narrative and migration: the life course and life histories amongst Bengali elders in London*. Oxford: Berg; Gardner, K., and R. Grillo. 2002. Transnational households and ritual: an overview. *Global Networks* 2:179 – 190; Salih, R. 2002. Reformulating tradition and modernity: Moroccan migrant women and the transnational division of ritual space. *Global Networks* 2:219 - 231.

¹² Hannerz, U. 1998. "Transnational Research," in *Handbook of Methods in Cultural Anthropology*. Edited by H. R. Bernard, pp. 235 - 256. Walnut Creek: Altamira Press.

¹³ Moore, H. 1996. "The Changing nature of anthropological knowledge: an introduction," in *The Future of Anthropological Knowledge*. Edited by H. Moore. London: Routledge. S: 1.

Významný teoretik transnacionalismu Vertovec identifikoval tyto základní teoretické proudy transnacionálního myšlení, které vnímají transnacionalismus jako¹⁴:

- *Sociální morfologii*: jedná se o druh sociálních formací překračujících hranice regionů, států, kontinentů.
- *Typ vědomí* (consciousness): život transmigrantů je životem „tady i tam“ a jako takový s sebou nese otázky o vlastní situovanosti. Je to „vědomí multi-lokality stimulující touhu spojit sebe s druhými, tady i tam, kteří sdílejí stejné ‘cesty‘ a ‘kořeny‘“. ¹⁵
- *Mód kulturní reprodukce*: jakým způsobem jsou reprodukovány v nových podmínkách každodenní praktiky, sociální instituce a kulturní interpretace? Podle řady badatelů dochází ke kulturní kreolizaci, hybriditě, které se manifestují například v „nových etnicitách“ typu *British Pakistanis*. Právě tyto hybridní identity začaly být studovány.
- *Způsob přístupu ke kapitálu*: na jedné straně se může jednat o transnacionální korporace vyvážané z okovů národních států a proto na nich nezávislé. Tito „globální hráči“ utvářejí novou mocenskou elitu, jejíž zájmy jsou globální, nikoli lokální či národní a kontrolují většinu světové ekonomiky. Na druhé straně je zde i mikropolitika transmigrantů, která ovšem ve svém souhrnu má dopady na globální ekonomiku také – jedná se *remittance*. Tedy o transfer peněz do míst původu. Ve svém součtu se jedná o nezanedbatelné částky. Zároveň má zasílání těchto finančních prostředků dopad i na lokální rozvoj v daných místech. ¹⁶
- *Místo politického angažování*: na jedné straně se může jednat o mezinárodní organizace působící mimo rámec národních států, jako je řada NGO organizací věnujících se hlavně lidským právům, environmentálním tématům, ženským právům, otázkám míru, rozvojovým studiím. Na druhé straně se jedná o politické akce tzv. „etnických diaspor“, jakými jsou například Támilské diaspory¹⁷ v západní Evropě podporující ozbrojený odpor na Srí Lance, či transnacionální podpora íránská opozice. ¹⁸

¹⁴ Následující přehled vychází z: Vertovec, S. 1999. Conceiving and Researching Transnationalism. *Ethnic and Racial Studies* 22:447 - 462.

¹⁵ Ibid., S: 450.

¹⁶ Gardner, K., and Z. Ahmed. 2006. *Place, Social Protection and Migration in Bangladesh: A Londoni Village in Biswanath*. Working Paper T 18, Development Research Centre on Migration, Globalisation and Poverty. Brighton: University of Sussex.

¹⁷ Eriksen, T. H. 2006. "Nations in cyberspace. Short version of the 2006 Ernest Gellner lecture, delivered at the ASEN conference, London School of Economics 27 March 2006."

Fuglerud, O. 1999. *Life on the Outside: The Tamil Diaspora and Long-distance Nationalism*. London: Pluto Press.

¹⁸ Bos, M. v. d. 2006. Landmarks for "Nowhereland": scratching the surface of transnational Dutch-Iranian hyperlink networks. *Journal of the Royal Anthropological Institute* 12:643 - 661.

- *Rekonstrukce místa a lokality*: transnacionalismus formuje sociální pole protínající fyzický prostor „tady a tam“. Vazby transmigrantů pak vede redefinicím „domova“, „kořenů“ apod.¹⁹

4. Transnacionální antropologie

Transnacionální antropologie studuje formy vazeb, které má migrant na svou zemi původu (diasporu, národní stát) a ptá se, které z daných vazeb jsou pro migranta v každodenním životě důležité. Dále studuje, jak tyto transnacionální vazby ovlivňují imaginaci, jednání a každodenní život aktérů žijících na všech koncích transnacionální vazby.

Transmigranti nežijí v komunitaristickém vakuu, jak bylo a stále je studováno, nýbrž v heterogenním sociálním prostředí. To ostatně dokládají slova Katharine Charlsley o jejím výzkumu transnacionálních sňatků na ose Bristol – Paňdžáb/Mirpur (Pákistán): „...moji informátoři používají termín 'komunita', nebo v urdštině *ham log/apne log/hamare log* (my lidé/ něčí vlastní lidé/ naši lidé), což má řadu významů v odlišných kontextech. Někdy hovořili o Pákistáncích jako o celku, někdy pouze o jednom konkrétním regionu, o 'komunitě' v Bristolu nebo pouze o čtvrtích v *Easton* nebo *Totterdown*. Zároveň zde byly pan-asijské dobrovolnické organizace, což byla příležitost při kterých se mohou Pákistánci, Bangladéžané, Somálci, konvertité a další potkávat jako muslimové, a dále nespočetné další 'multi-etnické aliance' a interakce mezi lidmi z Bristolu“.²⁰ Transmigranti se angažují v mnoha kvalitativně odlišných „sociálních světech“ a sítích současně. Tyto jdou napříč hranicemi států a kultur.

Transnacionálně-antropologický výzkum znamená, jak poznamenal Ulf Hannerz²¹, dělat výzkum na obou, respektive na všech koncích sociální vazby. Dosavadní výzkumná praxe tuto provázanost často opomíjela. Stávající migrační teorie automaticky počítaly s tím, že příchodem do nové země ztratí migrant vazby na zemi původu. To ale často neplatí. Jak konstatuje Appadurai²², nová globální kulturní ekonomie nemůže být chápána v existujících termínech a modelech *centrum-periferie*, ani redukována na jednoduché modely migrační teorie tzv. *Push – Pull* faktorů, či volby mezi *nabídkou – poptávkou* (viz heslo *Migrace*). Nic z toho podle Appaduraje v současném disorganizovaném kapitalismu neplatí. Proto hovoří o

¹⁹ Podrobněji v: Szaló, C. 2006. Domov a jiná místa/ne-místa formování kulturních identit. *Sociální studia*:145-160.

²⁰ Charlsley, K. 2005. Unhappy Husbands: Masculinity and Migration in Transnational Pakistani Marriages. *Journal of the Royal Anthropological Institute* 11. S: 87.

²¹ Hannerz, U. 1998. "Transnational Research," in *Handbook of Methods in Cultural Anthropology*. Edited by H. R. Bernard. Walnut Creek: Altamira Press. S: 240.

²² Appadurai, A. 1996. *Modernity at Large. Cultural Dimensions of Globalization*. Minneapolis: University of Minnesota Press. S: 33.

globálních kulturních tocích, resp. krajinách, jako o vhodnějším nástroji konceptualizace *statusu quo* na poli studia pohybu lidí, slov a myšlenek. Konkrétně Appadurai rozlišuje mezi toky *etnickými, technologickými, finančními, ideačními a mediačními*.²³ Jedná se o základní stavební kameny toho, co nazývá *představovanými světy* (imagined worlds), tj. „pluralitní světy konstituované historicky situovanými představami osob a skupin rozprostřených po světě“.²⁴

Je otázkou, nakolik se pozměnila pouze epistemologie sociálních věd a nakolik svět, který je studován. Transmigrace nemusí být ve skutečnosti vůbec nová. Jak konstatují Gardner a Grillo²⁵ Sikhové jsou transnacionální po více než 100 let, avšak dnes dosáhla intenzita jejich vztahů globálního rozsahu a tím zcela odlišné kvalitativní úrovně. Politici západoevropských států a s nimi i sociální vědci neočekávali, že imigranti budou vytvářet a udržovat transnacionální vazby a signifikantní *představované světy*.

Propojení na dálku (přes hranice teritorií, náboženství a kultur) vytváří koherentní a pro transmigranty významné, ačkoli prostorově rozptýlené, *sociální pole*.²⁶ Prostorové vzdálenosti jsou překlenovány a tmeleny jednak technologickými možnostmi, tj. rozvojem telekomunikačních technologií²⁷, zmasověním a dostupností letecké dopravy apod. Jednak, jak ukázala Pnina Werbner, je tento transnacionální prostor tmelen prostřednictvím sociálních institucí, jakými jsou dary (*gifts*), remittance, či transnacionálně uzavírané sňatky.²⁸ Tuto „velkou transformaci“, o níž hovoří Arjun Appadurai i Pnina Werbner, popsal zhuštěným popisem Peter van den Veer²⁹: „Na konci dvacátého století byla společenství migrantů natolik odlišná od těch z konce devatenáctého století, neboť telefony, internet, televize a letadla je přiblížili nejen k domovu, ale také ke členům těchto společenství, kteří žijí v jiných místech. Namísto formování jedné komunity migrantů, která se snaží zůstat ve spojení s domovem, migranti se stávají součástí diasporických sítí s multiplicitními uzly. Vzniká globální produkce imaginace 'domova' v médiích, jakými jsou televize a kino, které působí nejen na migranty, ale i na ty, kteří zůstali doma“.

Základní výzkumnou jednotkou antropologicky orientovaného (transnacionálního) výzkumu jsou malé sociální jednotky (*small-scale units*), které mohou být relativně malé co do svého počtu, např. transnacionální rodiny a širší příbuzenské skupiny. Svým významem

²³ Ibid.

²⁴ Ibid.

²⁵ Gardner, K., and R. Grillo. 2002. Transnational households and ritual: an overview. *Global Networks* 2. S: 181.

²⁶ Srov. Hannerz 1998: 240.

²⁷ Vertovec, S. 2004. Cheap calls: the social glue of migrant transnationalism. *Global Networks* 4:219 - 224.

²⁸ Werbner, P. 1990. *The Migration Process: Capital, Gifts and Offerings among British Pakistanis*. Oxford: Berg.

²⁹ Veer, P. v. d. 2002. Transnational Religion: Hindu and Muslim Movements. *Global Networks* 2. S: 96.

ale tyto jednotky hrají klíčovou úlohu v každodenním životě transmigrantů.³⁰ Ralph Grillo k tomu poznamenává, že takové jednotky jsou „lokální a konkrétní“.³¹ Prvotní studie, které zohlednily rodiny a domácnosti jako základní jednotky analýzy, se soustřeďovaly hlavně na ekonomické aktivity těchto jednotek – především na remittance, přičemž mikro-politika signifikantní sociokulturní sféry byla přehlížena. Gardner s Grillem se domnívají, že praxe s touto sférou spjaté byly vědci dlouho dokonce ignorovány.³² Příklad, jaká je významnost transnacionální dimenze na „mikro-úrovni“, ukázala přesvědčivě Rubba Salih. Salih studovala marocké ženy žijící v Itálii, které se periodicky vracely „domů“, do země původu, účastnit se místních rituálů, což Salih nazvala *transnacionální dělbou rituálního prostoru*.³³ Tím chtěla vyjádřit, že „migranté operují v transnacionální dělbě rituálního prostoru, což zahrnuje distribuci symbolických a ekonomických zdrojů napříč zeměmi skrze praktiky, které konstruují Maroko a Itálii jako klíčové v kulturní a politické ekonomii života migrantů současně“.³⁴ Na příkladu chlapecké obřizky ukazuje, že ačkoli byl malý chlapec obřezán v Evropě, teprve za další dva roky, kdy spolu s rodinou navštívil Maroko, došlo k *rituálu* obřizky. Samotný akt obřizky byl nyní již pouze fiktivní – „představovaný“, ale nutný, aby po něm mohlo dojít k inkorporačním rituálním oslavám za účasti rozšířené rodiny. Na příkladu svatby Salih dále ukazuje, jak řada migrantek využívá tradičních svateb na jedné straně k manifestaci statusu (a to i přesto, že v Itálii jsou na nejnižších společenských patrech) prostřednictvím „moderního“ (módního italského) oblečení a šperků, avšak v kombinaci s nošením bílého „tradičního“ *hidžábu*. Tím na druhé straně hybridizují lokální „tradiční“ svatbu italskou módou, která se napříště stává součástí lokálního ritu. Jak je patrné, rituál se stává místem střetu a vyjednávání o zachování řádu a o jeho změně. Salih jasně ukazuje, jak je problematické stavět ostré hranice mezi tradičním a moderním, lokálním a globálním. Zároveň tím odhaluje ambivalentní povahu života marockých transmigrantek: „usilují o přináležení a zároveň o vymezení se“.³⁵

Poněkud širěji pojatou sféru rituálu představila Nadjé Al-Ali, a to rituální praxi transmigrantů na rovině každodenního jednání.³⁶ Al-Ali studovala bosenské uprchlíky, kteří v důsledku války v bývalé Jugoslávii uprchli do západní Evropy, konkrétně do jižního

³⁰ Hannerz 1998: 247; Vertovec 2004: 220.

³¹ Grillo, R. 2004. Islam and Transnationalism. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 30. S: 868.

³² Gardner and Grillo 2002: 180.

³³ Salih, R. 2002. Reformulating tradition and modernity: Moroccan migrant women and the transnational division of ritual space. *Global Networks* 2:219 - 231.

³⁴ Ibid., s: 222.

³⁵ Ibid., S: 229.

³⁶ Al-Ali, N. 2002. Gender relations, transnational ties and rituals among Bosnian refugees. *Global Networks* 2:249 - 262.

Londýna, a jejich vazby na místa emigrace. V obou místech prováděla výzkumy simultánně. Základní výzkumnou otázkou bylo, jak bosenští uprchlíci, kteří jsou muslimové, „reprodukuje a konstruuje jejich etnické a náboženské identity“ v novém prostředí.³⁷ Ke studiu využila perspektivu rituálu, který v daném případě znamenal „velmi široký a uvolněný smysl k referování nikoli pouze jednoduše identifikovatelných náboženských rituálů, ale také ke každodenním rutinizovaným aktivitám a praktikám, které charakterizují rodinné hierarchie a genderové vztahy. Určité sekulární rituály, jako zouvání se [na návštěvách], jsou brány jako ‘islámské’ a označují ‘muslimství’“.³⁸ Al-Ali identifikovala řadu takových ritualizovaných aktů, které jí napomáhaly diferencovat mezi uprchlíky. Zároveň ale tyto způsoby jednání napomáhaly samotným uprchlíkům diferencovat mezi sebou navzájem a udržovaly tak náboženské a kulturní hranice, které byly platné v místě, odkud uprchli.

5. Vybrané oblasti výzkumu

5.1 Transnacionální rodiny

V oblasti rodin došlo k prvním snahám o konceptualizaci v pojmech souvisejících s transnacionalismem. Na úrovni rodin začalo docházet k formování „proto-transnacionalismu“ již v dobách evropského kolonialismu. Jedním z důsledků kolonialismu byla disintegrace rodin v koloniálních dominiích. Po druhé světové válce, v procesu dekolonizace, začalo docházet k druhé vlně disintegrace rodin a k jejich rozštěpení na dálku, když muži začali migrovat za prací do bývalých koloniálních center v Evropě.³⁹ Tyto rozštěpené rodiny byly v průběhu sedmdesátých let minulého století opět spojeny, avšak se stále silnými vazbami na rodiny v zemích původu. Zatím poslední vlnou je přelom minulého a tohoto století, kdy nestabilní politická situace v mnoha regionech světa vyvolala masivní pohyby uprchlíků, kteří i nadále přináleží v řadě ohledů k místům, odkud uprchli. V řadě výzkumů se zapomíná, že tím, kdo se pohybuje přes hranice, jsou jedinci a jejich rodiny, nikoli komunity, minority apod.

V antropologii je rodina chápána jako elementární sociálně institucionalizovaná jednotka, s výsadní legitimitou plodit potomky a s hlavní odpovědností za jejich výchovu.⁴⁰ Rodina je primárním socializačním prostorem nově narozených členů společnosti. S rodinou

³⁷ Ibid., S: 250.

³⁸ Ibid.

³⁹ Např. Gardner, K. 1995. *Global Migrants, Local Lives: Travel and Transformation in rural Bangladesh*. Oxford: Clarendon.

⁴⁰ Srov. Pine, F. 1996. "Family," in *Encyclopedia of social and cultural anthropology*. Edited by A. Barnard and J. Spencer, pp. 223 - 228. London: Routledge.

je pak neoddělitelně spjat pojem domácnost. Domácnost je „základní jednotka společnosti zapojená do produkce, reprodukce, spotřeby a socializace“.⁴¹

Transnacionální rodiny jsou rodiny ve zmíněném antropologickém smyslu, které nadto „žijí nějaký nebo veškerý čas odděleně od sebe navzájem, ale drží navzájem pospolu a vytvářejí něco, co může být chápáno jako pocit kolektivní péče a jednoty, dokonce napříč hranicemi národních států“⁴². Transnacionální rodina je základní jednotkou analýzy skrze níž můžeme analyzovat transnacionální sítě a proces globalizace „zespodu“, z pohledu konkrétních aktérů.⁴³ Tito ve svém každodenním jednání vymezují hranice jednak rodiny a dále pak *představovaných světů přináležení*. Transnacionální rodina je elementární prvek *imagined worlds*, jak o nich hovoří Appadurai. Antropolog zde nalézá různé, kontextuální vrstvy individuální a rodinné loajality a praxe – k místu původu, k národnímu státu, k náboženství – a také to, jak jsou (re)konstruovány a vyjednávány v každodenním životě.

5.2 Náboženství a transnacionalismus

Současné transnacionálně-antropologické výzkumy se z velké části soustředí na dva velké náboženské okruhy spjaté s migrací: na hinduismus⁴⁴ a islám a na manifestace jejich transnacionální dimenze a variace. Například islám lze podle Grilla popsat jako transnacionální podle tří odlišných kritérií:⁴⁵ (i) islám uvnitř transnacionálních kruhů⁴⁶, kdy jsou imigranti i nadále ukotveni v zemích původu s nimiž udržují i nadále sociální, ekonomické i náboženské vazby; (ii) islám uvnitř bi-nacionálního rámce⁴⁷, kdy mají migranti duální orientaci na národní státy - původní a současný - a ostatní muslimové je vůbec nemusí zajímat, spíše se zajímají o příslušníky „svého“ národa rozptýlené po světě; (iii) islám jako *umma*⁴⁸, který je trans-národní, avšak zde se jedná spíše o abstraktní a „deteritorializovaný“ koncept Islámu, který má v praxi rovněž mnoho podob. Studium transmigrantů, kteří jsou praktikujícími muslimy, přineslo hlubší uvědomění a porozumění variabilitě islámské ortopraxe, a tím přispělo k de-esencializaci islámu. „Islám“ je

⁴¹ Gardner, K., and R. Grillo. 2002. Transnational households and ritual: an overview. *Global Networks* 2. S: 182.

⁴² Bryceson, D. F., and U. Vuorela. 2002. "Transnational Families in the Twenty-First Century," in *The Transnational Family. New European Frontiers and Global Networks*. Edited by D. Bryceson and U. Vuorela. Oxford: Berg. S: 3.

⁴³ Ibid., S: 7.

⁴⁴ Značná pozornost byla věnována hnutí *Vishva Hindu Parishad*.

⁴⁵ Grillo, R. 2004. Islam and Transnationalism. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 30. S: 865-868.

⁴⁶ Jedná se o lokální súfijské kultury.

⁴⁷ Jedná se například o tzv. britské Pákistánce, kteří inklinují velmi často k súfismu. Pnina Werbner ve svých textech popisuje několik „British Pakistani Sufi orders“. Také se jedná o již zmiňované Tamily.

⁴⁸ Například hnutí *Tablighi Jama'at*, celosvětové náboženské hnutí zdůrazňující transnacionální jednotu muslimů.

v transnacionální optice pohybujícím se dekontextualizovaným souborem hodnot, norem a idejí, které jsou lokálně inkorporovány do partikulární žité praxe.

6. Závěr

Lze tedy shrnout, že transnacionalismus je pojem, který označuje sociální formace, které překračující teritoriální, kulturní a náboženské hranice. Transnacionální antropologie studuje jak tyto formace vznikají a přetrvávají a jak působí na jedince při procesu definování sebe samého i při poskytování návodů k jednání v každodenním životě.

7. Literatura:

- Al-Ali, N. 2002. Gender relations, transnational ties and rituals among Bosnian refugees. *Global Networks* 2:249 - 262.
- Appadurai, A. 1996. *Modernity at Large. Cultural Dimensions of Globalization*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Bos, M. v. d. 2006. Landmarks for "Nowhereland": scratching the surface of transnational Dutch-Iranian hyperlink networks. *Journal of the Royal Anthropological Institute* 12:643 - 661.
- Bryceson, D. F., and U. Vuorela. 2002. "Transnational Families in the Twenty-First Century," in *The Transnational Family. New European Frontiers and Global Networks*. Edited by D. Bryceson and U. Vuorela, pp. 3 - 30. Oxford: Berg.
- Clifford, J. 1997. *Routes. Travel and Translation in the Late Twentieth Century*. Cambridge: Harvard University Press.
- Eriksen, T. H. 2003. Creolization and creativity. *Global Networks* 3:223 - 237.
- . 2006. "Nations in cyberspace. Short version of the 2006 Ernest Gellner lecture, delivered at the ASEN conference, London School of Economics 27 March 2006."
- Fuglerud, O. 1999. *Life on the Outside: The Tamil Diaspora and Long-distance Nationalism*. London: Pluto Press.
- Gardner, K. 1993. Desh-bidesh: Sylhetti images of home and away. *Man* 28:1 - 15.
- . 1995. *Global Migrants, Local Lives: Travel and Transformation in rural Bangladesh*. Oxford: Clarendon.
- . 2002. *Age, narrative and migration: the life course and life histories amongst Bengali elders in London*. Oxford: Berg.
- Gardner, K., and Z. Ahmed. 2006. *Place, Social Protection and Migration in Bangladesh: A Londoni Village in Biswanath*. Working Paper T 18, Development Research Centre on Migration, Globalisation and Poverty. Brighton: University of Sussex.

- Gardner, K., and R. Grillo. 2002. Transnational households and ritual: an overview. *Global Networks* 2:179 - 190.
- Grillo, R. 2004. Islam and Transnationalism. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 30:861 - 878.
- Hannerz, U. 1998. "Transnational Research," in *Handbook of Methods in Cultural Anthropology*. Edited by H. R. Bernard, pp. 235 - 256. Walnut Creek: Altamira Press.
- . 2002. *Flows, Boundaries and Hybrids: Keyword in Transnational Anthropology*. Oxford:: Transnational Communities Working Paper WPTC-2K-02.
- Charlsley, K. 2005. Unhappy Husbands: Masculinity and Migration in Transnational Pakistani Marriages. *Journal of the Royal Anthropological Institute* 11:85 - 105.
- Kearney, M. 1995. The Local and the Global: The Anthropology of Globalization and Transnationalism. *Annual Review of Anthropology* 24:547 - 565.
- Moore, H. 1996. "The Changing nature of anthropological knowledge: an introduction," in *The Future of Anthropological Knowledge*. Edited by H. Moore, pp. 1 - 15. London: Routledge.
- Pine, F. 1996. "'Family'," in *Encyclopedia of social and cultural anthropology*. Edited by A. Barnard and J. Spencer, pp. 223 - 228. London: Routledge.
- Salih, R. 2002. Reformulating tradition and modernity: Moroccan migrant women and the transnational division of ritual space. *Global Networks* 2:219 - 231.
- Szaló, C. 2006. Domov a jiná místa/ne-místa formování kulturních identit. *Sociální studia*:145-160.
- Veer, P. v. d. 2002. Transnational Religion: Hindu and Muslim Movements. *Global Networks* 2:95 - 109.
- Vertovec, S. 1999. Conceiving and Researching Transnationalism. *Ethnic and Racial Studies* 22:447 - 462.
- . 2004. Cheap calls: the social glue of migrant transnationalism. *Global Networks* 4:219 - 224.
- Wakeman, F. E. 1988. Transnational and comparative research. *Items* 42:85-87.
- Werbner, P. 1990. *The Migration Process: Capital, Gifts and Offerings among British Pakistanis*. Oxford: Berg.
- . 2002. *Imagined Diaspora among Manchester Muslims: the Cultural Performance of Transnational Identity Politics*. Oxford: James Currey.
- . 2004. Theorising Complex Diasporas: Purity and Hybridity in the South Asian Public Sphere in Britain. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 30:895 - 911.